

Ks. Piotr Kulbacki
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4139-4328>
DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414.22>

O KONSEKWENTNĄ REALIZACJĘ REFORMY LITURGII SYNTEZA KRAJOWA SYNODU 2021–2023

Ogłoszony przez papieża Franciszka Synod o synodalności Kościoła w swym założeniu ma przebiegać na kilku poziomach wyznaczających etapy prac synodalnych – począwszy od parafii poprzez syntezy diecezjalne i krajowe aż po syntezy kontynentalne i całościową. Główny kierunek prac synodalnych wytycza podtytuł: *Komunia – uczestnictwo – misja*. Synod stanowi konsekwentną realizację misyjnej wizji Kościoła podejmowanej od początku posługi papieża Franciszka. Ogólnopolska synteza Synodu o synodalności¹ została zaprezentowana podczas konferencji prasowej na Jasnej Górze w dniu 25 VIII 2022 roku poprzedzającej spotkanie Rady Biskupów Diecezjalnych².

Zespół opracowujący syntezę krajową wyróżnił następujące wątki tematów pojawiających się w nadesłanych syntezach diecezjalnych: 1° nadzieje, lęki i obawy; 2° spotkanie; 3° towarzyszenie; 4° słuchanie; 5° zabieranie głosu; 6° dialog; 7° celebrowanie; 8° misja, ekumenizm, władza i odpowiedzialność; 9° owoce synodu: formowanie do synodalności; 10° ostatnia część stanowi aneks metodologiczny. Każda z wymienionych sekcji syntezy zawiera omówienie wynikające z dokumentów diecezjalnych i pytań stawianych uczestnikom spotkań oraz przytacza niektóre wypowiedzi osób uczestniczących w pracach synodalnych. Ponieważ są to zebrane głosy w dyskusji, dlatego przedstawione zostały z perspektywy zewnętrznego oglądu, bez analizy teologicznej. Niniejsze opracowanie koncentruje się na sekcji „Celebrowanie” zawartej na trzech stronach krajowej syntezy i stanowi próbę teologicznej refleksji nad poruszonymi tam zagadnieniami w kontekście obowiązujących zasad odnowy liturgicznej, prawa liturgicznego i stwarzanych przez niego możliwości.

¹ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2022/08/Synteza_SYNOD_2021_2023.pdf (dostęp: 14.09.2022).

² Por. <https://episkopat.pl/25-sierpnia-godz-1230-konferencja-prasowa-polaczona-z-prezentacja-ogolnopolskiej-syntezy-synodu-o-synodalnosci/> (dostęp: 14.09.2022).

Liturgia w centrum doświadczenia wiary

Odnosnie do analizowanej w niniejszym opracowaniu tematyki uczestnicy prac synodalnych wykazują świadomość, że „liturgia jest centrum doświadczenia wiary”³. Teza ta jest ukazana w perspektywie nie tyle teologicznej, co piękna liturgii, która „przeżywana we wspólnocie pomaga w doświadczeniu Boga, jest źródłem komunii z Nim i pomaga trwać niej na co dzień. Liturgia buduje wspólnotę parafialną”⁴.

W związku z powyższym punktem wyjścia pojawiają się postulaty wynikające z prac synodalnych. Dyskusje prowadzone w grupach synodalnych faktycznie skoncentrowały się wokół „piękna” liturgii, od którego, jak podkreśla synteza, zależy również ewangelizacja⁵. Autorzy syntezy konstatują „duże oczekiwania względem liturgii”, gdyż skoncentrowanie życia Kościoła wokół liturgii, jednoczące wiernych niezależnie od formacji, zaangażowania, priorytetów i codziennych wyborów, może „budować poczucie jedności w naszej różnorodności”⁶.

Ars celebrandi

Uczestnicy spotkań synodalnych, zgodnie z nauczaniem Kościoła, podkreślili, że dbałość o celebracje liturgiczne, zwłaszcza niedzielnej mszy św.⁷ należy do „najważniejszych wyzwań dla całej wspólnoty lokalnej”. Stąd pragnienie przeżywania jej „w sposób piękny i staranny”⁸. Pojawiły się skonkretyzowane postulaty dotyczące przekazu podczas celebracji nie tylko werbalnego, czyli słowa, ale także pozawerbalnego w postaci gestów, postaw, szat, a także wystroju świątyni⁹.

W syntezie synodalnej znajdują się postulaty większej troski o *ars celebrandi* ze strony szafarzy sakramentów. Podobnie jak w całej syntezie pojawiają się liczne krytyczne stwierdzenia dotyczące księży¹⁰, także i w tym kontekście kierowane są pod ich adresem zarzuty „wyczuwalnego pośpiechu” i „skracania Mszy Świętej”¹¹. Spostrzeżenia te korelują z duchem soborowej reformy liturgicznej domagającej się świadomego i czynnego uczestnictwa we mszy św. wszystkich

³ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 20.

⁴ Por. tamże.

⁵ Por. tamże; zob. T.P. O'Malley, *Liturgia i nowa ewangelizacja*, Kraków 2021.

⁶ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 20.

⁷ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* [dalej KL], nr 47; Jan Paweł II, *List apostolski Dies Domini* (Watykan, 31 V 1998), nr 1–7.

⁸ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 20.

⁹ Por. tamże.

¹⁰ Por. tamże, s. 14.

¹¹ Por. tamże, s. 20.

wiernych – a nie tylko kapłana i ministrantów, a pozostali są „jak obcy lub milczący widzowie”¹². Ten kierunek reformy odkrywany w ruchu liturgicznym, a następnie wytyczony przez ojców *Vaticanum II*, zakorzenił się głęboko w ciągu minionych kilkudziesięciu lat, stając się nie tylko trwałym dorobkiem Soboru, ale oczywistym sposobem uczestnictwa wiernych¹³. Kierunek ten jest zgodny z mentalnością świata zachodniego, podczas gdy na wschodzie dominuje nadal sposób uczestnictwa „mniej zracjonalizowany”, polegający na włączeniu się w świat modlitwy prowadzonej przez kapłana¹⁴. W tym kontekście należy zauważyć, że w odniesieniu do kształtowania przez kapłanów modlitewnego charakteru włączenia wiernych w celebrację sprawowaną przez Chrystusa i Kościół wskazywano na „głęboką potrzebę chwili adoracji w ciszy po przyjęciu Komunii Świętej”. Zagadnienie to w syntezie umieszczono w kontekście adoracji Najświętszego Sakramentu, jednak dotyczy ono sposobu celebracji mszy św., podczas której mszał przewiduje chwile milczenia¹⁵.

Uczestnicy spotkań przywoływali także pejoratywne określenia dotyczące sposobu celebracji liturgii i wymieniali np. rutynę. Zazwyczaj jest z nią związany brak zaangażowania kapłanów przewodniczących liturgii. Towarzyszy temu pokusa „traktowania celebracji ilościowo, a nie jakościowo”¹⁶. Te spostrzeżenia zmuszają do refleksji nad potrzebą ciągłego odnawiania swej misji przez tych, którzy się jej podjęli. Jednak pokusa ta nie jest wyłącznie domeną kapłanów, gdyż wielu wiernych świeckich jej ulega, stawiając w cieniu swojego życia podstawową misję chrzcielną. Oczywiście rolą kapłanów, jako przewodników wspólnoty eklezjalnej, jest ciągłe odnawianie swego posłannictwa¹⁷, dlatego zapewne do nich są kierowane w pierwszym rzędzie ostro sformułowane postulaty przytaczane w *Syntezie*.

Zapewne nieocenioną rolę odgrywa wspólnota całej parafii, a szczególnie wspólnot i grup parafialnych o różnym charakterze zaangażowanych w jej

¹² Por. KL, 48.

¹³ Por. A. Durak, *Participatio actuosa jako cel reformy liturgicznej*, „Seminare” 21 (2005), s. 225–227.

¹⁴ Por. P. Nowakowski, *Niebo na ziemi. Próba charakterystyki liturgii wschodniej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 61 (2008), nr 3, s. 192–193.

¹⁵ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 21; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2020 [dalej KKK], 1069; *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986 [dalej MRDP], s. 376*; *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Poznań 2004 [dalej OWMR], nr 66; *Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*, Poznań 2011 [dalej WLM], nr 28.

¹⁶ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 20.

¹⁷ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja Pastores dabo vobis o formacji kapłańskiej w Kościele katolickim* (Watykan, 25 III 1992), nr 75.

życie¹⁸. Kapłani bez wsparcia świeckich wiernych w parafii są narażeni na skleryzowane kierowanie parafią oraz brak entuzjazmu, a nawet zniechęcenie. Niepowodzenia w posłudze kapłanów odizolowanych od wspólnoty żyjącej entuzjazmem wiary częstokroć nie budują własnego życia wiarą i bywają jedną z przyczyn odejść. Jeśli jednak kapłani znajdują odpowiedź na wyzwania życia chrześcijańskiego w zaangażowaniu powierzonych sobie wiernych, to mogą w sobie budować poczucie odpowiedzialności, gorliwość, ponownie odkrywać sens powołania do tej posługi. Taką wzajemną interakcję podkreślają *Obrzędy wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych*, które wskazują na rolę zapału neofitów w rozbudzaniu entuzjazmu we wspólnocie wierzących, wcześniej już ochrzczonych¹⁹.

Zagadnieniem, które przykuwało uwagę uczestników spotkań synodalnych, był śpiew podczas liturgii i nabożeństw. Stwierdzano, że „śpiewy bywają ograniczone do jednej zwrotki”²⁰, co wydaje się uczestnikom niewłaściwe, być może ze względu na konstrukcję słów i melodii danego śpiewu. Te spostrzeżenia mają nie tylko charakter subiektywnego upodobania, gdyż nawet przy śpiewach tzw. „towarzyszących” podczas poszczególnych komponentów akcji liturgicznej nie można ignorować ich wewnętrznej spójności²¹.

W potrydenckim modelu celebracji liturgii śpiew odgrywał ważną rolę, angażując umysły i uczucia uczestników mszy św., jednak stanowił on raczej formę ekspresji pobożnościowej, odbywającej się równolegle do sprawowanych tajemnic przez kapłana zasłaniającego miejsce sprawowania świętego misterium i wypowiadającego po łacinie cicho słowa, a na wezwania odpowiadał tylko nieznający na ogół łaciny ministrant. Był to podstawowy model celebracji, inne związane były z uroczystymi mszami pontyfikalnymi. Niekiedy powstawały tzw. pieśni mszalne tematycznie związane z etapami celebracji, czasami były to przybierające samoistny charakter monumentalne utwory muzyczne czy chóralne²².

Dopiero ruch liturgiczny odkrywał na nowo czynny i świadomy udział w liturgii, torując drogę do weryfikacji roli śpiewu i nadając mu charakter śpiewu liturgicznego ściślej zdefiniowanego przez celebrację liturgiczną²³. Dlatego w *Syntezie* pojawiły się bardziej szczegółowe postulaty wskazujące możliwość

¹⁸ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjne Kościoła* (Watykan, 29 VI 2020), nr 16-29.

¹⁹ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, nr 39.

²⁰ Por. *Synod 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 20.

²¹ Por. S. Hartlieb, *Uwagi na temat doboru śpiewów*, w: *Exsultate Deo. Śpiewnik mszalny*, opr. G.M. Skop, Kraków 2004, s. 15-20.

²² Zob. I. Pawlak, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Lublin 2001.

²³ Por. OWMR, nr 39-41.

rozwiązania wymienianych trudności. Akcent kładziono na dobre przygotowanie śpiewu poprzez odpowiednią grę na organach oraz znaczenie scholi animującej śpiew. Te spostrzeżenia ujawniają, iż reforma liturgiczna jeszcze niedostatecznie oddziałuje na odnowę śpiewu liturgicznego – zarówno doboru tekstów i melodii, jak i umiejętności animowania śpiewu podczas liturgii. Postulaty zawarte w *Syntezie* są realizowane przez przygotowujące do posługi muzycznej szkoły organistowskie i diakonie muzyczne – niestety nie zawsze owoc ich prac jest doceniany w parafiach. Obowiązująca *Instrukcja* Episkopatu porządkuje zakres zagadnień dotyczących śpiewu i formacji muzycznej²⁴. Wypowiedzi synodalne potwierdzają konieczność powszechnej znajomości tego ważnego przewodnika i stosowania zawartych w nim wskazań.

Na tle wielokrotnie podkreślanych w innych rozdziałach *Syntezy* problemów, napięć między duchownymi i świeckimi w parafiach²⁵ pojawiły się ważne spostrzeżenia dotyczące zaangażowania w celebrowanie liturgii osób świeckich²⁶. Liturgia ujawnia bowiem eklezjalną wspólnotę charyzmatów i posług²⁷. Uczestnicy prac synodalnych oczekują w większym zakresie na podejmowanie funkcji ministrantów, akolitów, ceremoniarzy, lektorów. Ujawnia to obserwowaną w wielu parafiach słabość formacji służby liturgicznej, ograniczanie jej do ministrantów. Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej, na kilkudziesięciu sesjach gromadzących odpowiedzialnych za formację ministrantów w diecezjach, wypracowało unikalny w skali światowej, szeroko znany w Polsce całościowy program wraz z podręcznikami, pogłębiany nie tylko teologiczno-liturgicznie, ale osadzony w realiach pedagogii rozwojowej. Niestety rozwiązanie w 1995 roku tej instytucji poskutkowało trwającą do dziś atrofią prowadzenia tej formacji w diecezjach i parafiach na rzecz spłyconych jej form, np. aktywności sportowej²⁸.

W tym kontekście należy zauważyć, że już od czasów posoborowych, w szczególności od *motu proprio* Pawła VI *Ministeria quaedam* ustanawiającego w miejsce niższych święceń kapłańskich posługę lektora i akolity²⁹, przy czym należy widzieć te posługi jako swoistą drogę realizacji powołania życiowego świeckich w swych lokalnych wspólnotach w zakresie formacji liturgicznej i charytatywnej. Niestety posługi te w praktyce traktowane były jako relikty dawnych niższych święceń i nie zyskały właściwego sobie miejsca w parafiach. W Polsce oczekiwa-

²⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja o muzyce kościelnej* (14 X 2017), „Anamnesis” 24 (2018), nr 1 (92), s. 25-42.

²⁵ Por. *Synod 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 14.

²⁶ Por. tamże, s. 22.

²⁷ Por. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Warszawa 2015, s. 319-390.

²⁸ Por. G. Rzeźwicki, *Duszpasterstwo ministrantów i lektorów w Kościele i w Polsce*, Tarnów 2010, s. 231-235.

²⁹ Paweł VI, *List apostolski motu proprio Ministeria quaedam* (Watykan, 15 VIII 1972).

no na wprowadzenie decyzji Pawła VI, w zakresie wyznaczonym przez niego, aż do 2007 roku, kiedy Konferencja Episkopatu Polski podjęła decyzję o udzielaniu posługi lektora i akolity mężczyznom nieprzygotowanym się do kapłaństwa. Dokument Episkopatu wskazuje, iż posługi te nie ograniczają się do funkcji liturgicznych przy ołtarzu, ale ich znaczenie jest związane z formowaniem wiernych do godnego przyjęcia sakramentów i czynnego udziału w liturgii, a także z brakiem przewodniczenia przez kapłana czy diakona niektórym czynnościom liturgicznym czy nabożeństwom³⁰.

Najnowsze decyzje papieża Franciszka wydają się być próbą przełamania tego kilkudziesięcioletniego impasu. Umożliwienie podejmowania obu tych posług – jako stałego powołania w Kościele, a nie jako doraźne czy okresowe realizowanie funkcji liturgicznej – także przez kobiety powinno stać się impulsem stanowiącym odpowiedź na postulaty pojawiające się w pracach synodalnych³¹. Już Paweł VI w *Ministeria quaedam* wskazywał na możliwość poszerzenia listy posług, do których Kościół udzielał specjalnego błogosławieństwa, dlatego papież Franciszek, wychodząc ku potrzebom ewangelizacyjnym, znając sytuację w Ameryce Łacińskiej, ustanowił zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet posługę katechisty, która stanowi swoiste podkreślenie zadań pozaliturgicznych wpisanych w powołanie misyjne³².

Współcześnie w różnych dziedzinach życia zwraca się uwagę na liczne osoby potrzebujące zniesienia barier dla niepełnosprawnych, by nie były one wykluczone społecznie. Polski dokument synodalny stwierdza, że postulat „aktywnego włączania w liturgię dotyczy również osób z niepełnosprawnościami”³³.

Na tle ujawnionej wśród uczestników spotkań synodalnych świadomości potrzeby pogłębienia sposobu uczestnictwa w liturgii odnowionej przez Sobór i związanej z tym formacji liturgicznej nie sposób pominąć udokumentowania w *Syntezie* stanowiska postulującego zwiększenie ilości miejsc, „gdzie można uczestniczyć w liturgii sprawowanej w rycie nadzwyczajnym (tzw. tradycyjnej formie)”. Uzasadnienie odwołuje się do „częstych liturgicznych zaniedbań, ta forma gwarantuje jakość i świętość celebracji, a jednocześnie bardziej pomaga w osobistym uświęceniu uczestniczących w niej osób”³⁴. Nie sposób nie zgodzić

³⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* (2 X 2007), „Anamnesis” 14 (2008), nr 1 (52), s. 41–45.

³¹ Franciszek, *List apostolski motu proprio Spiritus Domini* (10 I 2021), „Anamnesis” 27 (2021), nr 2 (105), s. 16; por. *List Ojca Świętego Franciszka do Prefekta Kongregacji Nauki Wiary na temat dopuszczenia kobiet do posług lektoratu i akolitatu* (10 I 2021), „Anamnesis” 27 (2021), nr 2 (105), s. 17–20.

³² Franciszek, *List apostolski motu proprio Antiquum ministerium* (Watykan, 10 V 2021).

³³ Por. *Synod 2021–2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 22.

³⁴ Por. tamże.

się z konstatacją istnienia zaniedbań, jednak trudno uznać, iż jako konsekwencję wskazanych wyżej słabości *ars clebrandi* należy widzieć konieczność wycofywania się z reformy soborowej i przywracanie przedsoborowego sposobu celebracji. Stanowi on odbicie eklezjologii z okresu sprzed ruchu liturgicznego, odnowy kerygmatycznej i eklezjologicznej, potwierdzonych przez *Vaticanum II*.

Jako remedium na wskazywane bolączki trzeba widzieć większą konsekwencję w celebrowaniu w pełni zgodnym ze wskazaniami reformy soborowej. Oznacza to konieczność rewizji wielu wskazywanych przez respondentów zrutynizowanych form celebrowania, niezgodnych z duchem odnowy soborowej i z obowiązującymi przepisami liturgicznymi. Konsekwentnie konieczne jest pogłębione, niezrutynizowane przygotowanie poprawnej celebracji liturgii włączające świeckich, np. poprzez upowszechnienie metody kręgu liturgicznego, którą propaguje Ruch Światło-Życie³⁵.

Spotykane w zlaicyzowanych środowiskach na Zachodzie rozwijanie w parafiach działalności społecznej czy kulturalnej nie może stanowić zastępczej formy wypierającej najistotniejszą posługę ewangelizacyjno-katechumenalną, katechetyczną i liturgiczno-mistagogiczną³⁶. Kościół to wspólnota w Duchu Świętym wiernych, budujących królestwo Boże już tu na ziemi, aby przez Chrystusa wszystko poddać Ojcu³⁷. Nie może działalność Kościoła ulegać redukcji do „politycznie poprawnych”, a nawet słusznych form społecznej czy charytatywnej działalności prowadzonej głównie na płaszczyźnie horyzontalnej.

Ars praedicandi

Uczestnicy prac synodalnych stwierdzali niski poziom głoszonych homilii³⁸. Zarzuty, jakie przywołuje *Synteza*, w pierwszym rzędzie dotyczą głoszenia tzw. „kazań politycznych”. W szczególności zwracano uwagę na „personalne odniesienia”, które jako konkretne antywzorce w przepowiadaniu mogą brzmieć bardzo niezręczne na ambonie jako stole słowa Bożego. Zarzut „mieszania się do polityki z ambony” był często stawiany w czasach totalitaryzmu komunistycznego i choć wówczas przez wielu wiernych był traktowany jako przejaw wolności słowa, to utrwalił się w świadomości społecznej także po 1989 roku, nie zyskując już uprzedniej aprobaty. Autorzy *Syntezy* słusznie zauważają, iż na taki obraz wpływa „nieumiejętne prezentowanie katolickiej nauki społecznej”, a przecież naturalnym obowiązkiem Kościoła jest zabieranie głosu w spra-

³⁵ Por. P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin 2013, s. 492-496.

³⁶ Por. P. Kulbacki, *Parafia według eklezjologii Vaticanum II*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 29 (2020), nr 2, s. 37-40.

³⁷ Por. *Prefacja o Jezusie Chrystusie Królu Wszechświata*, MRDP, s. 66*.

³⁸ Por. *Synteza 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 21.

wach życia społeczeństwa, które są stale obecne na kartach Biblii. Obowiązek ten wynika z godności osoby ludzkiej stworzonej na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26-27), włączenia jej w proces zbawczy, powołania jej do życia społecznego oraz poszanowania zasady sprawiedliwości społecznej³⁹. We współczesnym społeczeństwie tematyka ta jest niezwykle doniosła dla ewangelizacji⁴⁰ i bez pogłębiania katolickiej nauki społecznej łatwo i szybko budzą się negatywne emocje uwarunkowane doraźnymi faktorem medialnymi. Przepowiadanie homilijne oczywiście ma prawo odwoływać się do uczuć słuchaczy, jednak w bardzo emocjonalnie podchodzącym do zagadnień politycznych społeczeństwie także niektórzy kaznodzieje, nawet mając rację odnośnie „praw Boskich i ludzkich”, ulegają pokusie przeakcentowania emocjonalnie swego przekazu. W ten sposób przesłaniają argumentację rzeczową, która będzie głębiej oddziaływać, gdy zostanie poddana internalizacji, gdy przeanalizuje ją po liturgii, w domu, gdy emocje opadną i można sięgnąć do tekstów nauczania społecznego Kościoła.

Z tymi zastrzeżeniami korelują zarzuty wskazujące na „moralizatorski ton homilii, w których nie ma miejsca na Dobrą Nowinę i kerygmat”. *Synteza* przytacza ogólniejszą opinię, iż „księża w wielu przypadkach są nieprzygotowani do głoszenia słowa Bożego”. Opinia ta jest uzasadniana podstawowymi błędami dotyczącymi homilii, bowiem „w kazaniach często brakuje nie tylko głębokiego wyjaśnienia czytanego Słowa oraz prawd wiary, ale też jakiegokolwiek odniesienia do Biblii”⁴¹. Jest to bardzo poważny zarzut, nawet jeśli będący wyrazem subiektywnego przekonania słuchaczy, to kwestionujący fundamentalne zasady homilijnego przepowiadania. Nawet kazania katechizmowe, które raczej powinny znajdować swe miejsce w innym kontekście, powinny być oparte o nauczanie biblijne, co znajduje swe potwierdzenie w posoborowym *Katechizmie Kościoła Katolickiego* i powinny być korelowane z perykopami wyznaczonymi przez Kościół na dany dzień. Propozycje takie zawiera *Dyrektorium homiletyczne*⁴² dopełniające adhortacje *Verbum Domini* papieża Benedykta XVI oraz *Evangelii gaudium* papieża Franciszka, który nauczając o ewangelizacji we współczesnym świecie, kładzie duży nacisk na przygotowanie przepowiadania⁴³. Aktualizacja przepowiadania do bieżących wydarzeń, także społecznych

³⁹ Por. KKK, 1877-1948.

⁴⁰ Por. P. Kulbacki, *Ewangelizacja i nauczanie społeczne Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 16 (2007), s. 105-110.

⁴¹ Por. *Synteza 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 21.

⁴² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne*, Poznań 2015.

⁴³ Por. Franciszek, *Adhortacja Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (Watykan, 24 XI 2013), nr 135-175; Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dotyczące homilii mszalnej* (14 X 2017), „Anamnesis” 24 (2018), nr 1 (92), s. 41-47.

czy nawet politycznych, musi być dokonywana niezwykle taktownie, co wymaga pogłębionego przygotowania homilii.

Uczestnikami prac synodalnych były zapewne osoby, które w trosce o Kościół i poczucie niezadowolenia z pewnych zjawisk chciały zasygnalizować swoje rozczarowania i oczekiwania, a przynajmniej wskazać na miejsca, ich zdaniem, wymagające poprawy. Zatem konsekwentnie pojawia się kolejny zarzut skierowany do kaznodziejów niewkładających dostatecznie dużo modlitwy i trudu w przygotowanie się – „celebransi nierzadko czytają cudze teksty, ściągnięte z internetu, głoszą zbyt krótkie lub zbyt długie i zawiłe kazania lub homilie”. Pojawiły się opinie, iż w ten sposób następuje lekceważenie lub nawet obrażanie słuchaczy.

Ważnym świadectwem wynikającym z prac grup synodalnych jest podkreślenie roli krótkich homilii podczas codziennych mszy św. – „codzienne, chociaż trzyminutowe rozważanie słowa Bożego”⁴⁴. Grono uczestników codziennych mszy św. słusznie pragnie stałego wyjaśniania słowa Bożego i pogłębiania ich formacji biblijnej. W ten sposób ta elitarna grupa osób codziennie uczestniczących we mszy św. pogłębia swe życie duchowe, co oddziałuje na ich rodziny i ich otoczenie. Pragnienie pełnego, czynnego i świadomego uczestnictwa we mszy św. znalazło swój wyraz w postulacie wyjaśniania znaków liturgicznych. Może to dokonywać się poprzez specjalne katechezy liturgiczne czy komentarze podczas liturgii, ale także sama homilia może dotyczyć celebrowanego misterium i jego znaków⁴⁵.

Coram Sanctissimum

W zagadnieniach dotyczących liturgii znalazły się spostrzeżenia dotyczące kultu Eucharystii poza mszą św.⁴⁶ Wypowiedzi synodalne wskazują na oczekiwanie możliwości „spotkania z Bogiem w ciszy przed Najświętszym Sakramentem”. Oznacza to potrzebę otwarcia kościołów poza czasem sprawowania nabożeństw. Postuluje się stwarzanie możliwości adoracji Najświętszego Sakramentu przez cały dzień⁴⁷. Praktyka ta jest coraz częstsza w polskich kościołach, jednak w ograniczonym zakresie z obawy przed możliwością profanacji, gdyby nie było nikogo w kościele. Uczestnicy synodu zachęcają także kapłanów do korzystania z możliwości adoracji, przy czym przytoczona w *Syntezie* opinia o braku kapła-

⁴⁴ Por. *Synteza 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 21-22.

⁴⁵ Por. OWMR, 65-66; WLM, 24-28.

⁴⁶ Por. *Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985; Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2013, nr 164-165.

⁴⁷ Por. *Synteza 2021-2023. Synteza krajowa...*, dz. cyt., s. 22.

nów na niedzielnej adoracji wymagałaby jednak wyważenia: „Pierwsza niedziela miesiąca – wystawienie Najświętszego Sakramentu od godz. 13.00 do godz. 17.00. Przychodzą wierni, nie ma tłumów, ale zawsze ktoś czuwa. Nigdy nie widzieliśmy, żeby choć na chwilę pojawił się kapłan”⁴⁸. Oczekiwanie świadectwa trwania na adoracji jest słuszne, jednak nie może być ono „na pokaz”, gdyż w wielu parafiach ilość zajęć niedzielnych uniemożliwia kapłanom adorację we wskazanych godzinach popołudniowych.

Zakończenie

Lektura zebranych wypowiedzi w sekcji „Celebracja” nie przynosi istotnie nowych spostrzeżeń w stosunku do dobrze znanych dokumentów reformy soborowej i problemów życia Kościoła w Polsce. W całym synodalnym dokumencie w kierunku duchownych kierowane są oczekiwania, co potwierdza, że słabo jest jeszcze ukształtowana w Polsce postawa współodpowiedzialności za Kościół wynikająca z posoborowej eklezjologii⁴⁹. Potrzebna jest refleksja nad wieloma dokumentami odnowy⁵⁰, gdyż przeprowadzona dyskusja synodalna w parafiach i diecezjach potwierdza brak pełnego rozumienia i realizacji odnowy liturgicznej *Vaticanum II* co do jej ducha, a także zaniedbań wynikających z nieprzestrzegania prawa liturgicznego. Opisane postulaty są powtórzeniem oczekiwań niespełnionych lub zrealizowanych w niewielkim zakresie, a wypowiedzanych już zaraz po Soborze, gdy formułowano pierwsze dokumenty reformy liturgicznej.

Daje to z jednej strony potwierdzenie kierunku wyznaczonego przez ojców Soboru, z drugiej rodzi pytanie o poważne zaniedbania i osłabienie impetu reformy, której wdrożenie wymaga długiego okresu czasu formacji liturgicznej potrzebnej dla zmiany mentalności. Zagadnienie to poruszał ks. F. Blachnicki u progu reformy, słusznie zauważając powierzchowne tylko dokonywanie zmian⁵¹. Jan Paweł II w liście na 25-lecie *Konstytucji o liturgii* wskazywał na formację biblijną i liturgiczną jako najpilniejsze zadanie Kościoła⁵², na nią wskazuje też wiele innych dokumentów⁵³.

⁴⁸ Por. tamże.

⁴⁹ Por. tamże, s. 26-33.

⁵⁰ M.in. soborowe dokumenty: *Konstytucja o liturgii*, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, *Konstytucja o Objawieniu Bożym*, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, *Dekret o apostołstwie świeckich*, *Adhortacja Christifideles laici*.

⁵¹ Por. F. Blachnicki, *Litera bez ducha*, „Collectanea Theologica” 42 (1972), nr 1, s. 72-74.

⁵² Jan Paweł II, *List apostolski Vicissimus quintus annus* (Watykan, 4 XII 1988), nr 15.

⁵³ Zob. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Redemptionis Sacramentum* (Watykan, 25 III 2004), Poznań 2004; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie...*, dz. cyt.; Franciszek, *List apostolski Desiderio desideravi* (Watykan, 29 VI 2022).

Bibliografia:

Blachnicki F., *Litera bez ducha*, „Collectanea Theologica” 42 (1972), nr 1, s. 72-74.

Blachnicki F., *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2015, s. 319-390.

Durak A., *Participatio actuosa jako cel reformy liturgicznej*, „Seminare” 21 (2005), s. 225-227.

Franciszek, *Adhortacja Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (Watykan, 24 XI 2013), nr 135-175.

Franciszek, *List apostolski Desiderio desideravi* (Watykan, 29 VI 2022).

Franciszek, *List apostolski motu proprio Antiquum ministerium* (Watykan, 10 V 2021).

Franciszek, *List apostolski motu proprio Spiritus Domini* (Watykan, 10 I 2021), „Anamnesis” 27 (2021), nr 2 (105), s. 16.

Franciszek, *List Ojca Świętego Franciszka do Prefekta Kongregacji Nauki Wiary na temat dopuszczenia kobiet do posług lektoratu i akolitu* (Watykan, 10 I 2021), „Anamnesis” 27 (2021), nr 2 (105), s. 17-20.

Hartlieb S., *Uwagi na temat doboru śpiewów*, w: *Exsultate Deo. Śpiewnik mszalny*, opr. G.M. Skop, Wydawnictwo Światło-Życie, Kraków 2004, s. 15-20.

Jan Paweł II, *Adhortacja Christifideles laici o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie* (Watykan, 30 XII 1988).

Jan Paweł II, *Adhortacja Pastores dabo vobis o formacji kapłańskiej w Kościele katolickim* (Watykan, 25 III 1992).

Jan Paweł II, *List apostolski Dies Domini* (Watykan, 31 V 1998), nr 1-7.

Jan Paweł II, *List apostolski Vicissimus quintus annus* (Watykan, 4 XII 1988), nr 15.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Pallottinum, Poznań 2020.

Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1985.

Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja o muzyce kościelnej* (14 X 2017), „Anamnesis” 24 (2018), nr 1 (92), s. 25-42.

Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* (2 X 2007), „Anamnesis” 14 (2008), nr 1 (52), s. 41-45.

Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania dotyczące homilii mszalnej* (14X2017), „Anamnesis” 24 (2018), nr 1 (92), s. 41-47.

Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjne Kościoła* (Watykan, 29 VI 2020), nr 16-29.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne*, Pallottinum, Poznań 2015.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Pallottinum, Poznań 2013, nr 164-165.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Redemptionis Sacramentum* (Watykan, 25 III 2004), Poznań 2004.

Kulbacki P., *Ewangelizacja i nauczanie społeczne Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 16 (2007), s. 105-110.

Kulbacki P., *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Polihymnia, Lublin 2013, s. 492-496.

Kulbacki P., *Parafia według eklezjologii Vaticanum II*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 29 (2020), nr 2, s. 37-40.

Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Pallottinum, Poznań 1986.

Nowakowski P., *Niebo na ziemi. Próba charakterystyki liturgii wschodniej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 61 (2008), nr 3, s. 192-193.

O'Malley T.P., *Liturgia i nowa ewangelizacja*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2021.

Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1988, nr 39.

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego, Pallottinum, Poznań 2004.

Paweł VI, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, (Watykan, 21 XI 1964).

Paweł VI, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (Watykan, 7 XII 1965).

Paweł VI, *Konstytucja o liturgii Sacrosanctum concilium* (Watykan, 4 XII 1963).

Paweł VI, *Konstytucja o Objawieniu Bożym Dei Verbum* (Watykan, 18 XI 1965).

Paweł VI, *List apostolski motu proprio Ministeria quaedam* (Watykan, 15 VIII 1972).

Pawlak I., *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Polihymnia, Lublin 2001.

Rzeźwicki G., *Duszpasterstwo ministrantów i lektorów w Kościele i w Polsce*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2010, s. 231-235.

Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem* (Watykan, 18 XII 1965).

Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (Watykan, 4 XII 1963).

Synod 2021-2023. Synteza krajowa, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2022/08/Synteza_SYNOD_2021_2023.pdf (dostęp: 14.09.2022).

Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego, Pallottinum, Poznań 2011.

Streszczenie

O KONSEKWENTNĄ REALIZACJĘ REFORMY LITURGII SYNTEZA KRAJOWA SYNODU 2021-2023

W opracowaniu podjęto zagadnienie celebracji liturgicznej wyróżnione wśród tematów polskiej *Syntezy Krajowej Synodu 2021-2023*. Zawiera ona wiele spostrzeżeń i postulatów, które stanowią odbicie słabej realizacji tego, co Kościół wytyczył podczas *Vaticanum II*. Analiza dokumentu potwierdza, że nie czekając na całościowe syntezy rzymskie, już teraz wnioski z dyskusji synodalnych powinny stać się przedmiotem refleksji na płaszczyźnie Kościoła lokalnego – parafii i diecezji. Osoby uczestniczące w pracach synodalnych mogą już zastanawiać się, jak wykorzystać ujawnione spostrzeżenia. *Synteza* oczywiście wydobyła tylko najczęściej powtarzające się bądź najbardziej spektakularne zjawiska. Prowadzi to do wniosku, że nie można pozostać na płaszczyźnie ukazywania błędów i zaniedbań, a odwoływać się do już istniejących wskazań w dokumentach Kościoła porządkujących celebrację liturgiczną i systematycznie je realizować.

Słowa kluczowe: ars celebrandi, ars praedicandi, synodalność, Synod Krajowy 2021-2023, Sobór Watykański II, Kościół lokalny, parafia, diecezja, liturgia

Nota o Autorze

Piotr Kulbacki, prezbiter Archidiecezji Łódzkiej (święcenia 1984 r.), doktor hab. teologii, profesor KUL, wykładowca w Katedrze Historii Liturgii KUL Instytutu Nauk Teologicznych KUL, przewodniczący Komisji Teologiczno-Programowej Ruchu Światło-Życie, Przewodniczący Rady Instytutu im. ks. F. Błachnickiego, członek Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Mariologicznego i Zespołu KEP ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych. Kurator założonego przez ks. F. Błachnickiego i ks. W. Danielskiego „Instytutu Formacji Pastoralno-Liturgicznej” (KUL); w latach 1998-2009 kierował sekretariatem Unii Kapłanów Chrystusa Sługi.